

General Assembly

Distr.: General
22 January 2025

Original: English

Gayriresmi Tercüme (İHOP tarafından yapılmıştır)

İnsan Hakları Konseyi
Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu Kırk dokuzuncu oturum
Cenevre, 28 Nisan-9 Mayıs 2025

Paydaşların Türkiye hakkındaki görüşlerinin özeti*

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Raporu

(* Mevcut belge resmi redaksiyon yapılmadan yayınlanmaktadır.)

I. Arka plan

1. Bu rapor, İnsan Hakları Konseyi'nin 5/1 ve 16/21 sayılı kararları uyarınca, evrensel periyodik incelemenin dönerselliği ve bir önceki incelemenin sonuçları dikkate alınarak hazırlanmıştır.¹ Bu rapor, 129 paydaşın evrensel periyodik inceleme için sunduğu görüşlerin² bir özetidir ve kelime sınırlaması nedeniyle özet bir şekilde sunulmuştur.

II. Paydaşlar tarafından sağlanan bilgiler

A. Uluslararası yükümlülüklerin kapsamı³ ve insan hakları mekanizmalarıyla işbirliği

2. İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD), Türkiye'nin ICCPED'e katılmasını ve ICCPR, ICESCR, ICERD, CRC ve İhtiyari Protokolleri ile ICRMW'ye koyduğu çekince ve beyanları geri çekmesini tavsiye etmiştir.⁴

3. İHGD(HRAA), Türkiye'nin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Zorla Çalıştırma Sözleşmesi (1930) (P029) ve İş Teftişi (Tarım) Sözleşmesi (1969) (C129) 2014 Protokolünü onaylamasını tavsiye etmiştir.⁵

4. İHGD, Türkiye'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'ne acilen katılmasını tavsiye etmiştir.⁶

5. Uluslararası Af Örgütü (AI) Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ne yeniden katılmasını tavsiye etmiştir.⁷

6. JS41, Türkiye'nin Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi'ni onaylamasını tavsiye etmiştir.⁸

7. AI, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını tam olarak uygulamamaya devam ettiğini belirtmiştir.⁹

8. JS55, Türkiye'nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmeyi ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalamasını ve onaylamasını tavsiye etmiştir.¹⁰

9. JS58, Türkiye'nin Silah Ticareti Antlaşması'nı acilen onaylamasını tavsiye etmiştir.¹¹

10. Nükleer Silahların Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Uluslararası Kampanya (ICAN), Türkiye'nin Nükleer Silahların Yasaklanması Antlaşması'nı uluslararası bir aciliyet meselesi olarak onaylamasını tavsiye etmiştir.¹²

B. Ulusal insan hakları çerçevesi

1. Anayasal ve yasal çerçeve

11. Ötekilerle Dayanışma (ÖTEKİLER), Türkiye'nin sona eren olağanüstü hal dönemine ait kararname ve kanunları henüz iptal etmediğini belirtti.¹³

12. JS27, Türkiye'nin etnik köken, din, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim de dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığa karşı koruma sağlayan kapsamlı ayrımcılık karşıtı yasalar geliştirmesini ve uygulamasını tavsiye etmiştir.¹⁴

2. Kurumsal altyapı ve politika tedbirleri

13. Denizli Otizm Derneği (DOD), Türkiye'nin Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanunu'nu sivil toplumun görüşlerini dikkate alarak Paris İlkeleri doğrultusunda bağımsız bir mekanizma oluşturacak şekilde değiştirmesini tavsiye etmiştir.¹⁵

14. JS1, Türkiye'nin, ulusal önleme mekanizması rolünü etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli kurumsal ve yapısal özerklik ve bağımsızlığı sağlamak üzere TİHEK Kanunu'nda değişiklik yapmasını tavsiye etmiştir.¹⁶

C. İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması

1. Uygulanabilir uluslararası insancıl hukuk dikkate alınarak uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin uygulanması

Eşitlik ve ayrımcılık yapmama

15. JS51, LGBTI+ kişilerin, göçmenlerin, sığınmacıların ve etnik ve dini azınlıkların giderek daha fazla nefret söylemiyle karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir.¹⁷

16. Norveç Helsinki Komitesi (NHC), Türkiye'nin uluslararası insan hakları standartlarına dayalı nefret suçu mevzuatı ve politikası benimsemesini ve ayrıştırılmış nefret suçu verilerini izlemesini, kaydetmesini ve yayınlamasını tavsiye etmiştir.¹⁸

17. JS51, Türkiye'nin seçim kampanyaları sırasında siyasi partiler, adaylar ve medya organları tarafından ırkçı ve ayrımcı söylemlerin ve nefret söyleminin kullanılmasını önlemek için mevzuat çıkarmasını ve bir izleme mekanizması kurmasını tavsiye etmiştir.¹⁹

18. TİHEK, Roman vatandaşların barınma haklarının iyileştirilmesi, istihdam ve sosyal güvenlik sisteminde ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve Roman çocukların eğitime dahil edilmesinin sağlanması yönündeki çabaların sürdürülmesi ve yoğunlaştırılması gerektiğini belirtmiştir.²⁰

19. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD), engelli bireylerin eğitim ve istihdama erişimde eşit fırsatlara sahip olmadıklarını ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir.²¹

Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği ve işkence görmeme hakkı

20. Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı (JWF), Hükümet adına hareket eden ajanlar tarafından zorla ve irade dışı kaybetmelerin rapor döneminde hem yurt içinde hem de yurt dışında devam ettiğini belirtmiştir.²²

21. Stichting Justice Square (SJS), Türkiye'nin zorla kaçırma, kayıp ve yasadışı transferleri soruşturmasını ve sorumluları yargılamasını tavsiye etmiştir.²³

22. JS8, son gözden geçirmeden bu yana cezaevlerinde işkence ve diğer kötü muamele biçimlerinin arttığını belirtmiştir. Cezaevlerinde bir işkence yöntemi olarak çıplak aramanın giderek yaygınlaştığını belirtmiştir.²⁴

23. JS1, avukata erişimin sağlanması da dahil olmak üzere gözaltı yerlerinde işkence ve kötü muameleye karşı güvencelerin uygulanmasında sistematik bir başarısızlık olduğunu belirtmiştir. Gözaltındaki kişilere sağlık hizmeti sağlanması ciddi şekilde yetersizdi ve tıbbi muayene gerekli bağımsızlıktan yoksundu. İşkence iddiaları genellikle “aşırı güç kullanımı” veya “kamu görevinin kötüye kullanılması” olarak soruşturuluyor, daha hafif cezalar içeriyor ve zamanaşımına tabi tutuluyor ve nadiren kovuşturmayla sonuçlanıyordu.²⁵

24. AI, Türkiye'nin her türlü işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyi ortadan kaldırmasını ve polis, jandarma ve askeri personel tarafından gerçekleştirilen gözaltında ölüm, işkence ve diğer kötü muamele iddialarına ilişkin tam, hızlı, bağımsız ve tarafsız soruşturmalar yürütmesini tavsiye etmiştir.²⁶

25. Özgürlüğün Sesi (VOL), hücre hapsinin sadece son çare olarak ve kısa süreler için kullanılmasını tavsiye etmiştir.²⁷

26. Diyarbakır Barosu (DBA), Türkiye'nin tutuklu ve hükümlü çocukların tutulduğu kurumlarda işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, etkili bir şekilde soruşturulması ve cezalandırılması için çocuk dostu başvuru mekanizmaları kurmasını tavsiye etmiştir.²⁸

27. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'nin, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve protestoculara uygulanan işkence ve diğer kötü muameleler de dahil olmak üzere, kolluk kuvvetleri tarafından yasadışı güç kullanımı ve diğer insan hakları ihlalleri iddialarının etkili, tarafsız ve zamanında soruşturulmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.²⁹

28. JS9, Türkiye'nin güvenlik güçlerinin güç kullanımına ilişkin mevzuatı uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmesini tavsiye etmiştir.³⁰

29. FAIR, hukuki süreç olmaksızın gözaltına alınan kişilerin sayısına ilişkin çok az şeffaflık olduğunu, hükümetin bu tür vakaları genellikle ulusal güvenlik meselesi olarak nitelendirdiğini ve istatistiklerin daha da belirsizleştirdiğini belirtmiştir.³¹

30. Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés (MEDEL), cezaevi yetkililerinin, suç teşkil eden davranışlara ilişkin kanıtlardan ziyade siyasi inançları veya dernekleri hakkındaki özne yargılara dayanarak bireylerin tutukluluk sürelerini keyfi olarak uzatabildiğini belirtmiştir.³²

31. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'ye siyasetçilerin, insan hakları savunucularının, avukatların, gazetecilerin ve aktivistlerin yalnızca ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullandıkları için keyfi olarak gözaltına alınmalarına ve kovuşturulmalarına son vermesini tavsiye etmiştir.³³

32. Pusula Güvenlik Araştırmaları Topluluğu (Pugat), Türkiye'nin darbe girişimiyle bağlantılı olarak tutuklanan ve adil bir yargılama olmaksızın mahkum edilen tüm askeri öğrencileri derhal serbest bırakmasını tavsiye etmiştir.³⁴

33. Sınır Ötesi Hukukçular Derneği (CBJ) Türkiye'nin aşırı tutukluluk uygulamasına son vermesini tavsiye etmiştir.³⁵

34. VOL, cezaevlerindeki aşırı kalabalığın, yetersiz hijyenin, sağlık personeli eksikliğinin ve sağlık hizmetlerine erişimdeki gecikmelerin sağlık koşullarını kötüleştirdiğini ve zamanında müdahalenin çoğu zaman mümkün olmadığını belirtmiştir.³⁶

35. JS45, sistematik ayrımcılığa ve özellikle Gülen Hareketi ile bağlantılı olmakla suçlanan mahkumların tıbbi tedavilerinin reddedilmesine dikkat çekmiştir.³⁷

36. De Facto Justice (DFJ), Türkiye'nin hapisanelerdeki aşırı kalabalığı, hapis dışı cezalar uygulayarak ve ceza adaleti sisteminde reform yaparak çözmesini tavsiye etmiştir.³⁸

37. JS8, Türkiye'nin özgürlüğünden mahrum bırakılan tüm kişilerin kötü muamele veya aşağılayıcı ya da onur kırıcı muameleyle maruz kalmadan zamanında ve uygun tıbbi bakım almalarını sağlamasını tavsiye etmiştir.³⁹

38. DFJ, Türkiye'nin tüm hamile kadınları, çocukları ve annelerini alternatif tedbirlerin kullanılabileceği cezaevlerinden serbest bırakmasını tavsiye etmiştir.⁴⁰

39. Bedensel Cezaya Son (ECP), Türkiye'nin acil olarak, yaşamlarının her alanında, hafif de olsa, çocuklara yönelik her türlü bedensel cezayı açıkça yasaklayan bir yasa çıkarma çabalarını yoğunlaştırmasını tavsiye etmiştir.⁴¹

40. Hak İnisiyatifi Derneği (HİD), Türkiye'nin 2023 depreminin ardından kayıp kişilerle ilgili bir araştırma komisyonu kurmasını tavsiye etmiştir.⁴²

Uluslararası insancıl hukuk

41. JS31, Türkiye'nin Fırat Kalkanı operasyonundan bu yana sivillere karşı işlendiği bildirilen tüm insan hakları ihlalleri ve uluslararası insancıl hukuk ihlalleri vakalarının hızlı, kapsamlı, bağımsız ve etkili bir şekilde soruşturulmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.⁴³

İnsan hakları ve terörle mücadele

42. JS59, olağanüstü halin Temmuz 2018'de resmi olarak sona ermesine rağmen, olağanüstü hal yetkilerini kalıcı hale getiren 7145 sayılı Kanun kapsamında kısıtlayıcı yasal rejimin devam ettiğini belirtmiştir. Bu kanun, bireylerin suçlama olmaksızın gözaltına alınabileceği süreyi uzatmış, yetkililerin kamu görevlilerini görevden almaya devam etmesine izin vermiş, valilerin bireylerin hareketlerini kısıtlamasına ve halka açık toplantıları yasaklamasına olanak sağlamış, kamu hizmetinden ihraç edilen kişilerin ve ailelerinin pasaportlarının iptal edilmesine izin vermiş ve güvenlik güçlerinin tehditlere karşı güç kullanma kapsamını genişletmiştir.⁴⁴

43. JS28, muğlak terörizm tanımlarının keyfi tutuklamalara, gözaltılara ve mülklere el konulmasına yol açtığını, ifade özgürlüğü ve adil yargılanma gibi temel hakları ihlal ettiğini belirtmiştir.⁴⁵

44. Time To Help (TTH), Türkiye'nin yurtdışında yaşayan muhalifleri kamuya açık "Terörizmden Arananlar" listelerine yerleştirdiğini, bunun da Hükümeti eleştirenleri sindirmeyi ve susturmayı amaçlayan ulusötesi bir baskı biçimi olduğunu belirtmiştir.⁴⁶

45. JS59, olağanüstü hal sırasında keyfi idari tedbirlere maruz kalan mağdurların, olağanüstü hal soruşturma komisyonunun tazminat sağlamada etkili olmadığını kanıtlayamadığı için hiçbir hukuk yoluna başvurmadığını belirtmiştir.⁴⁷

46. CBJ, Türkiye'nin terörle mücadele çabalarını uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu hale getirmek için şeffaf ve etkili tedbirler almasını tavsiye etmiştir. Buna AIHM, BM İnsan Hakları Komitesi ve WGAD dahil BM Özel prosedürleri gibi uluslararası insan hakları organlarının kararlarına uymak da dahildir.⁴⁸

Cezasızlık da dahil olmak üzere adalet yönetimi ve hukukun üstünlüğü

47. JS59 Türkiye'de yolsuzluğun uzun süredir önemli bir sorun olduğunu ve yargı, kolluk kuvvetleri, siyasi elit ve kamu ihale süreçleri dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde derinlemesine yerleşmiş olduğunu belirtmiştir. Kilit faktörlerden biri de gücün yürütme organında toplanmasıydı.⁴⁹

48. JS1, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun yargıda yolsuzluğun önlenmesine yönelik tavsiyelerinin neredeyse tamamının 2015'ten bu yana göz ardı edildiğini veya kısmen uygulandığını belirtmiştir.⁵⁰

49. JS44, 2016 darbe girişiminden bu yana, hakim ve savcıların toplu olarak görevden alınması ve yapısal "reformların" ardından yargı bağımsızlığının ciddi bir bozulmaya uğradığını ve yürütmenin kuvvetler ayrılığına aykırı olarak aşırıya kaçması sonucunda yargı sisteminde

eksikliklerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Yargı krizi, yürütmenin kritik Anayasa Mahkemesi kararlarına uymamasında açıkça görülmüştür.⁵¹

50. ASSEDEL (Avrupa Hak ve Özgürlükleri Savunma Derneği) pek çok hakimin görevden alınma veya kovuşturmaya uğrama korkusuyla hükümetin çıkarlarına aykırı olarak algılanabilecek kararlar vermekte isteksiz hale geldiğini belirtmiştir.⁵²

51. JS25, Türkiye'nin yargıdaki yolsuzlukla ilgili endişelerini dile getirenleri bastırdığını belirtmiştir. Muhabirler ve gazeteciler yasal tacize ve yayın yasağı kararlarına maruz kalmıştır.⁵³

52. JS53 Türkiye'nin yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını yasalarda ve uygulamada güvence altına almasını tavsiye etmiştir.⁵⁴

53. JS25, Türkiye'nin Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun bağımsızlığını acilen güçlendirmesini ve atama, terfi ve disiplin işlemlerinin siyasi etkiden uzak olmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.⁵⁵

54. JS19, özellikle terörizm veya siyasi suçlarla itham edilen kişileri savunan avukatların taciz, gözdağı ve hatta şiddetle karşı karşıya kaldıklarını ve bunun da bağımsız hukuki temsil sunmalarını önemli ölçüde engellediğini belirtmiştir.⁵⁶

55. JS35, Türkiye'nin hükümet müdahalesine son vererek ve 2016 darbe girişiminden sonra keyfi olarak kapatılan 34 baroyu yeniden faaliyete geçirerek baroların bağımsızlığını yeniden tesis etmesini tavsiye etmiştir.⁵⁷

56. JS44 Türkiye'ye, avukatların gereksiz gecikme veya kısıtlama olmaksızın dava dosyalarına tam erişiminin sağlanması da dâhil olmak üzere, adil yargılanma ve adil süreç haklarının hem yasada hem de uygulamada güvence altına alınması için derhal harekete geçmesini tavsiye etmiştir.⁵⁸

57. JS18, Türkiye'nin Kürtçe-Türkçe hukuki tercümanlık alanında nitelikli tercümanları eğitmek, iki yılda bir denetlemek ve sicilini tutmak üzere bağımsız bir organ kurmasını tavsiye etmiştir.⁵⁹

Temel özgürlükler ve kamusal ve siyasi hayata katılım hakkı

58. Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA), Türkiye'nin muhalefeti kriminalize etmek ve muhalif sesleri susturmak için yeni yürürlüğe giren Dezenformasyon (Sansür) Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu (3713 sayılı Kanun) ve İnternet Kanunu (5651 sayılı Kanun) gibi bir dizi yasal çerçeveden yararlandığını belirtmiştir.⁶⁰

59. JFW, Türkiye'nin gazetecileri sindirmek için davalar, tehditler ve giderek artan sözlü ve fiziksel saldırılar dahil olmak üzere çeşitli araçlar kullanmaya devam ettiğini belirtmiştir. Yoğun baskı ve tehditler altında gazeteciler ve medya çalışanları, Hükümetin haber medyası, çevrimiçi medya ve kitaplara yönelik artan doğrudan sansürüne ek olarak, giderek artan bir şekilde otosansüre başvurmışlardır.⁶¹

60. JS11, uluslararası seyahat yasakları, ev hapsi ve yerleşim bölgeleri içinde seyahat kısıtlamaları da dahil olmak üzere gazetecilere yönelik adli tacizi kaydetmiştir.⁶²

61. JS27, Türkiye'nin gazetecilerin korkutma, taciz, keyfi tutuklama veya şiddet korkusu olmadan çalışmalarını yürütme güvenliğini ve özgürlüğünü garanti etmesini ve gazetecilere yönelik saldırıları derhal soruşturmasını ve failleri sorumlu tutmasını tavsiye etmiştir.⁶³

62. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR), Türkiye'ye, hakaret ve iftiranın suç olmaktan çıkarılması, cumhurbaşkanı da dahil olmak üzere kamu görevlilerinin onuruna yönelik özel korumanın kaldırılması, yanlış bilgi yaymanın cezai kovuşturmayla tabi tutulmasının kaldırılması ve terörle mücadele yasalarının ve uygulamalarının serbestleştirilmesi de dahil olmak üzere, mevzuatın ifade özgürlüğüne ilişkin uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesini tavsiye etmiştir.⁶⁴

63. İfade Özgürlüğü Derneği (İFÖD), Türkiye'nin tüm platformlara, web sitelerine veya hizmetlere yönelik geniş, genel yasakların kullanımına son vermesini ve içeriğe yönelik herhangi bir

kısıtlamanın açıkça tanımlanmış yasal gerekçelere dayandığından ve ifade özgürlüğünü orantısız bir şekilde etkilemediğinden emin olmasını tavsiye etmiştir.⁶⁵

64. JS1, son UPR'den bu yana insan hakları savunucularını hedef alan cezai kovuşturmaların daha önce görülmemiş seviyelere ulaştığını belirtmiştir. Savunucular sıklıkla üst düzey hükümet yetkilileri ve hükümet yanlısı medya tarafından “yabancı ajan” veya “casus” olarak yaftalanan koordineli karalama kampanyalarıyla karşı karşıya kalmıştır.⁶⁶

65. Avrupa Konseyi (AK), AK İnsan Hakları Komiseri'nin barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının keyfi yasaklar, aşırı güç kullanımı ve özellikle LGBTI bireyleri, kadınları ve çevre aktivistlerini etkileyen göstericilere yönelik cezai suçlamalar nedeniyle zayıfladığını kaydettiğini belirtmiştir.⁶⁷

66. FAIR, Türkiye'nin barışçıl toplanma hakkı önündeki tüm engelleri kaldırmasını ve barışçıl göstericilere yönelik mevcut suçlamaları düşürmesini tavsiye etmiştir.⁶⁸

67. JS27, Türkiye'nin kolluk kuvvetlerinin protestoları yönetirken gereklilik ve orantılılık ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmasını sağlamasını, barışçıl toplantılar sırasında aşırı güç kullanımını yasaklamasını ve görevlileri ihlallerden sorumlu tutmasını tavsiye etmiştir.⁶⁹

68. Gençlik Örgütleri Forumu (GoFor), öğrenci topluluklarının kapatılması, faaliyetlerinin yasaklanması, polis ve özel güvenlik güçlerinin müdahalesi, disiplin soruşturmaları ve cezai yaptırımlar da dahil olmak üzere kampüslerde örgütlenme özgürlüğüne yönelik tepkilere dikkat çekmiştir.⁷⁰

69. JFW, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanunun, Hükümetin sivil toplum kuruluşlarını sınırlama yetkilerini önemli ölçüde artırdığını ve meşru faaliyetlerini keyfi olarak kısıtladığını belirtmiştir.⁷¹

70. JS26, Türkiye'nin Dernekler Kanunu'nu bir yıl içinde değiştirerek UMSHS ve AİHS ile uyumlu hale getirmesini tavsiye etmiştir.⁷²

71. JS60, Türkiye'nin Anayasa'nın örgütlenme özgürlüğüne ilişkin hükümlerini BM Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü Özel Raportörü, Avrupa Konseyi ve AGİT'in tavsiyeleri doğrultusunda genişletmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Medeni Kanun ve Dernekler Kanunu'nda derneklerin kurulmasına ilişkin koşulları basitleştirmesini tavsiye etmiştir.⁷³

72. Wisdom Islamic Studies and Education Institute (WISE) mevcut Hükümet döneminde dini kurumların siyasallaştırıldığını, muhalefetin bastırıldığını, dini azınlıkların hedef alındığını ve dini eğitimin baltalandığını belirtmiştir.⁷⁴

73. JS55, Türkiye'nin Protestanların ve diğer Hristiyan grupların ibadet yeri açma ve din adamı yetiştirme konusunda karşılaştıkları zorlukları ele almasını ve yabancı dini liderlerin istihdam edilmesinin önündeki engelleri kaldırmasını tavsiye etmiştir.⁷⁵

74. JS23, Türkiye'nin Yehova Şahitlerinin dini inançlarını barışçıl bir şekilde açıklama hakkına saygı göstermesini tavsiye etmiştir.⁷⁶

75. Vicdani Ret İzleme Örgütü (COW), askerlik hizmetini reddeden vicdani retçilerin idari ve adli para cezaları ve hapis cezalarıyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Türkiye'nin vicdani ret hakkını tanımak için yasal değişiklikler yapmasını tavsiye etmiştir.⁷⁷

76. ESHİD, evsizlerin, sığınma evlerindeki kadınların ve çadırlarda yaşayan Roman vatandaşların seçmen olarak kaydedilmediğini ve bu kişilerin oy kullanma haklarını kullanmalarının engellendiğini belirtmiştir.⁷⁸

77. Tutuklu Avukatlar İnisiyatifi (TALI), Türkiye'nin yargı izni olmaksızın uygulanan tüm seyahat yasaklarını ve pasaport iptallerini iptal etmesini ve etkilenen tüm bireylerin seyahat özgürlüğünü iade etmesini tavsiye etmiştir.⁷⁹

78. JS49, Türkiye'ye, ülkede yasal olarak ikamet eden Hristiyan işçiler de dahil olmak üzere yabancı uyrukluların keyfi olarak sınır dışı edilmesine son vermesini tavsiye etmiştir.⁸⁰

Mahremiyet hakkı

79. GoFor, Türkiye'ye derneklerin üyelerini bildirme zorunluluğunu kaldırmasını ve kişisel verilerin korunmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.⁸¹

80. JS4, Türkiye'nin veri koruma yasalarını uluslararası standartlarla uyumlu olacak şekilde güçlendirmesini, bireylerin kişisel verileri üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve bu verilerin adil ve yasalara uygun şekilde işlenmesini sağlamasını tavsiye etmiştir.⁸²

81. TALI, pasaportların yargı desteği olmaksızın toplu olarak iptal edilmesinin özel hayata saygı hakkına ciddi bir müdahale teşkil ettiğini belirtmiştir. Etkilenen bireyler, yurtdışındaki aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmeleri, mesleki fırsatları takip etmeleri veya eğitim kaynaklarına erişimleri haksız yere engellendiği için kişisel ve aile yaşamlarında önemli kesintilerle karşı karşıya kalmışlardır.⁸³

Evlilik ve aile yaşamı hakkı

82. JS6, Medeni Kanun'a göre evliliğin yalnızca belirlenen cinsiyetten kadın ve erkek arasında mümkün olduğunu belirtmiştir. Aynı cinsiyete sahip iki bekar kişinin birlikte evlat edinmesi yasal değildir.⁸⁴

83. JS10, Türkiye'nin yeni kurumlar inşa etmek veya kurumlara ayrılan mali kaynakları artırmak yerine, koruyucu aile ve biyolojik ailenin güçlendirilmesi gibi aile temelli bakım modellerine yatırım yapmasını tavsiye etmiştir.⁸⁵

İnsan ticareti de dahil olmak üzere her türlü köleliğin yasaklanması

84. TİHEK, insan ticaretiyle mücadelenin etkinliğini artırmak ve mağdurlara yasal koruma sağlamak için özel bir yasa çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁶

85. Çocuk İşçiliğini İzleme ve Önleme Derneği (CIM), çocukların özellikle tarım, inşaat ve sanayi gibi sektörlerde tehlikeli koşullarda çalıştırılmaya devam ettiğini belirtmiştir. Eğitime erişimin olmaması, çocuk işçiliğinin artmasına neden olan başlıca faktörlerden biriydi.⁸⁷

86. Barış, Kalkınma ve İnsan Hakları için Maat (Maat), Türkiye'nin çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini ortadan kaldırmaya yönelik daha fazla politika uygulamayı düşünmesini tavsiye etmiştir.⁸⁸

Çalışma hakkı ve adil ve elverişli çalışma koşulları

87. AK Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ECSR), iş kazalarının ve meslek hastalıklarının etkili bir şekilde izlenmediğini ve iş teftiş sisteminin iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına uyumu yeterince izlemek için yeterli insan kaynağına sahip olmadığını belirtmiştir.⁸⁹

88. CIM, Türkiye'nin özellikle çocuklar arasında meydana gelen iş kazalarını tespit etmek ve kovuşturmak için iş teftişini güçlendirmesini tavsiye etmiştir.⁹⁰

89. JS7, işçilere yönelik şiddet eylemlerinin devam etmesinden, sendikacıların barışçıl protestolara katılımları da dahil olmak üzere faaliyetleriyle bağlantılı olarak gözaltına alınıp tutuklanmalarından ve bu olaylarla ilgili olarak etkili ve zamanında soruşturma yapılmamasından üzüntü duymuştur.⁹¹

90. JS7, sendika yasalarının asgari uluslararası standartlara uygun olmadığını belirtmiştir.⁹²

91. JS7, Türkiye'nin 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca sendikaların kapatılmasının, sendikaların yeniden tescil edilmesi, mal varlıklarının iadesi ve tazminata erişimlerinin sağlanması amacıyla normal yargı usulleri yoluyla gözden geçirilmesini sağlamak için gerekli tüm tedbirleri almasını tavsiye etmiştir.⁹³

92. JS7, olağanüstü halin sona ermesine rağmen valilerin ve bakanlıkların kamu görevlilerini görevden almak için istisnai yasal hükümleri kullanmaya devam ettiklerini endişeyle kaydetmiştir.⁹⁴

93. JS1, Türkiye'nin ihraç edilen kamu çalışanlarının davalarını inceleyen idari ve adli organların bağımsız, tarafsız ve etkili olmasını sağlamasını tavsiye etmiştir. İhlal ve/veya göreve iade kararı

almış olan ihraç edilmiş tüm kamu sektörü çalışanları için, işe iade, uygun tazminat ve bir daha tekrarlanmama garantisi de dahil olmak üzere, tam telafi sağlanmasını tavsiye etmiştir.⁹⁵

94. JS7, Türkiye'nin grev yasağının zorunlu olmayan hizmetleri de kapsamasını engelleyecek tedbirler almasını tavsiye etmiştir.⁹⁶

Sosyal güvenlik hakkı

95. CBJ, eşleri Hizmet Hareketi ile bağlantılı oldukları iddiasıyla gözaltına alınan kadınların ekonomik destek ve sosyal yardımlardan mahrum kaldıklarını belirtmiştir. Türkiye, gözaltına alınanların çocukları için engelli desteği de dahil olmak üzere sosyal yardımları keserek durumu daha da kötüleştirmiştir.⁹⁷

96. ECSR, genel bir aile yardımları sistemi olmadığını ve savunmasız ailelerin uygun ekonomik koruma alamadıklarını belirtmiştir.⁹⁸

97. JS20, Türkiye'nin özel eğitim alan çocukları olan düşük gelirli aileler için ölçekli bir mali yardım programı başlatmasını tavsiye etmiştir.⁹⁹

Yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı

98. Aktion für Flüchtlingshilfe e.V (Aktion-Fh), olağanüstü hal süresince yaklaşık 130.000 kamu çalışanının ihraç edildiğini, bu durumdan etkilenenlerin ve ailelerinin geçim kaynaklarının tahrip edildiğini, mesleklerinden ve temel haklarından mahrum bırakıldıklarını belirtmiştir. İhraç edilenlerin eski işlerine iade edilmelerini ve işe iade ve tazminat da dahil olmak üzere tam telafiye erişimlerinin sağlanmasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁰

99. Stichting Platform INS (INS), görevden alınan öğretmenlerin, tahakkuk eden emeklilik ve sağlık yardımlarının ellerinden alınması ve mesleki marjinalleşme nedeniyle güvencesiz bir mali durumla karşı karşıya olduklarını belirtmiştir. Bu öğretmenlerin lisanslarının iade edilmesini tavsiye etmiştir.¹⁰¹

100. ECSR, Romanların ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin standartların altındaki barınma koşullarını iyileştirmek için alınan tedbirlerin yetersiz olduğunu belirtmiştir.¹⁰²

101. ECSR, evsizliği azaltmaya ve önlemeye yönelik tedbirlerin yetersiz olduğunu belirtmiştir.¹⁰³

102. ECSR, tahliye tehdidi altındaki kişilere yönelik yasal korumanın yetersiz olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴

103. Kadın Dayanışma Vakfı (FWS), Türkiye'nin kanunla asgari bir nafaka miktarı belirlemesini ve bunu enflasyona göre düzenli olarak güncellemesini tavsiye etmiştir.¹⁰⁵

Sağlık hakkı

104. SRL Swiss, KHK ile mesleklerinden ihraç edilen kişilerin ve ailelerinin genel sağlık sigortası ve maluliyet haklarından mahrum bırakıldığını belirtmiştir.¹⁰⁶

105. JS57, Türkiye'nin engelli çocukların sürekli olarak kullanmaları gereken tıbbi ekipman ve malzemelere ücretsiz veya makul fiyatlarla erişebilmelerini sağlamak için tedbirler almasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁷

106. TİHEK, Türkiye'de özel bir ruh sağlığı yasasının yürürlüğe konması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁸

107. Konuşmamız Gerek Derneği (KGD), Türkiye'nin menstrüel sağlıkla ilgili bilgiler de dahil olmak üzere kanıta dayalı, yaşa uygun ve kapsamlı cinsellik eğitimi ulusal müfredata dahil etmesini ve menstrüel bakıma erişim konusunda ulusal ölçekte istatistiksel araştırmalar başlatmasını tavsiye etmiştir.¹⁰⁹

Eğitim hakkı

108. Broken Chalk (BC) eğitim sisteminin iyileştiğini ancak bölgesel farklılıkların ve dezavantajlı gruplara yönelik yetersiz desteğin devam ettiğini belirtmiştir.¹¹⁰

109. JFW, Türkiye'nin binlerce özel okulu keyfi olarak kapattığını ve mal varlıklarına el koyduğunu belirtmiştir. Türkiye, kız çocuklarının eğitime erişimini korumakta ve eğitimin azınlıklar için kültürel olarak uygun ve herkes için kaliteli olmasını sağlamak için olumlu önlemler almakta başarısız olmuştur.¹¹¹

110. Maat, Suriyeli mülteci çocukların yoksulluk, erken evlilik ve çocuk işçiliği nedeniyle okulu bırakma oranlarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, yasal belge eksikliği, dil engelleri ve coğrafi uzaklık veya mali sorunlar nedeniyle okullara erişimde yaşanan zorluklar nedeniyle okullara kayıt yaptırmakta da zorluklarla karşılaşmışlardır.¹¹²

111. Alevi Felsefe Merkezi Derneği (ADO), Türk okullarındaki din eğitimine ilişkin araştırmaların Alevi öğrencilere karşı ciddi ayrımcılık yapıldığını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Alevi öğrenciler din derslerinde sıklıkla dini kimliklerini açıklamaya zorlanmakta, bu da onları daha fazla ayrımcılığa maruz bırakmaktadır.¹¹³

112. ADO, Türkiye'nin öğrencilerin din eğitiminden muaf tutulma seçeneğine sahip olmalarını sağlamasını tavsiye etmiştir.¹¹⁴

113. Avrupa Profesyoneller Ağı (EPN), Türkiye'deki cezaevlerinde yaklaşık 3.000 çocuğun tutuklu bulunduğunu ve eğitime erişimleri de dahil olmak üzere insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarını belirtmiştir.¹¹⁵

114. Feel Humanity, Türkiye'ye eğitim fakültelerinde kapsamlı çok kültürlü eğitim programları geliştirme çağrısında bulundu.¹¹⁶

Kültürel haklar

115. JS13 Kürt kültürel faaliyetlerinin sıklıkla yasaklandığını belirtmiştir. Kürtler kimliklerinden dolayı kültürlerini özgürce yaşayamamakta ve dillerini konuşamamaktadır.¹¹⁷

116. BC, Kürtlerin devlet okullarında anadillerinde eğitim almalarının engellendiğini ve kendi dillerinde yayın yapma haklarının kısıtlandığını kaydetmiştir.¹¹⁸

Kalkınma, çevre, iş dünyası ve insan hakları

117. JS55, Türkiye'nin çevre hakları savunucularına yönelik taciz ve yıldırma eylemlerine yasal yollarla son vermesini tavsiye etmiştir.¹¹⁹

118. JS55, Türkiye'nin Türkiye Afet Müdahale Planı'nı ve il bazlı Afet Risk Azaltma Planlarını Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nde belirtilen insan hakları yaklaşımıyla uyumlu hale getirmesini, riskleri tanımlamasını ve genel önlemlere ek olarak yaşlılar, çocuklar, engelliler, mülteciler ve kadınlar gibi hassas gruplara yönelik özel önlemler içermesini tavsiye etmiştir.¹²⁰

2. Belirli kişi veya grupların hakları

Kadınlar

119. İnsan Hakları Vakfı (İHV) kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddetin yaygınlığını koruduğunu ve mağdurlar için yeterli koruma ve desteğin sağlanmadığını belirtmiştir.¹²¹

120. JS21, Ceza Kanunu'nda kadına yönelik şiddetin ayrı bir suç olarak tanımlanmadığını belirtmiştir.¹²²

121. JS21, Türkiye'nin sığınma evlerinin sayısını ve kapasitesini artırmasını, sığınma evi koşullarını iyileştirmesini ve özellikle kadına yönelik şiddetle mücadelede destekleyen 7/24 ulaşılabilir bir yardım hattı hizmeti sağlamasını tavsiye etmiştir.¹²³

122. İKGV, ayrımcı uygulamaların ve toplumsal normların toplumsal cinsiyet eşitliğini engellediğini ve kadınların eğitime, istihdama ve siyasi katılıma erişimini etkilediğini belirtmiştir.¹²⁴

Çocuklar

123. JS50, Türkiye'deki çocukların ailelerinde, okullarında, işyerlerinde ve sosyal çevrelerinde fiziksel, cinsel ve duygusal istismar riski altında olduğunu belirtmiştir. Özellikle kız çocukları ve mülteci çocuklar, cinsiyetleri ve göçmenlik statüleri nedeniyle daha büyük risklerle karşı karşıyadır.¹²⁵

124. JS56, çocukları aile içi şiddetten korumak ve bu tür şiddet vakalarında gerekli destek mekanizmalarını sağlamak için tasarlanan yasal çerçevenin etkili bir şekilde uygulanmadığını belirtmiştir.¹²⁶

125. ECSR, çocuklara yönelik her türlü cinsel sömürünün suç sayılmadığını ve cinsel sömürünün çocuk mağdurlarının cezai kovuşturmayaya tabi tutulabileceğini belirtmiştir.¹²⁷

126. JS50, Türkiye'nin cinsel istismar mağduru çocukların adalete ve hukuk yollarına erişimini iyileştirmek için tedbirler almasını ve cinsel istismarı tespit etme, önleme ve bildirme konusunda farkındalık yaratma çabalarını yoğunlaştırmasını tavsiye etmiştir.¹²⁸

127. Advocates of Silenced Turkey (AST), darbe girişiminin ardından ebeveyn hapsi ve toplumsal reddedilme travmasına katlanmak zorunda kalan çocuklar üzerindeki uzun süreli psikolojik, duygusal ve sosyal etkilerin altını çizmiştir. Damgalanma, eğitimlerini ve sosyal ilişkilerini ciddi şekilde etkilemiştir.¹²⁹

128. DBA, Türkiye'nin Ceza Kanunu'nun 31. ve 21. maddelerini değiştirerek cezai sorumluluk yaşını sırasıyla 12'den 15'e çıkarmasını ve tutuklama yaşağını 15 yaşın altındaki tüm çocukları kapsayacak şekilde genişletmesini tavsiye etmiştir.¹³⁰

129. JS12, çocuk yaşta evliliğin Türkiye'nin tüm bölgelerinde gözlemlenen ve devam eden bir sorun olduğunu belirtmiştir. Erken yaşta ve zorla evliliklerle ve bunların sonuçlarıyla mücadele etmek için kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmemiştir. Türkiye'nin acilen ulusal yasaları gözden geçirerek kız ve erkek çocuklar için asgari evlenme yaşını istisnasız 18 olarak belirlemesini tavsiye etmiştir.¹³¹

130. JS20, Türkiye'nin adalet sistemindeki çocukların eğitime erişimini artırmak için kapsamlı bir strateji uygulamasını, yetişkin cezaevlerindeki ve çocuk koşullarındaki çocukların eğitime erişimini artırmasını ve kadın cezaevlerinde yaşa uygun eğitim tesisleri kurmasını tavsiye etmiştir.¹³²

Engelli bireyler

131. RareGen Gençlik Ağı (RareGen), engelli ve genetik hastalığı olan kişilerin istihdam ve eğitime erişimde ve ayrımcılıkta sistemik engellerle karşılaştıklarını, yetersiz sağlık ve rehabilitasyon hizmetleri ile afetlere hazırlıksız olmalarının ekonomik katılımlarını ve sosyal içermelerini engellediğini belirtmiştir.¹³³

132. Ayrımcılığa Hayır ve Eşitlik Derneği (AYMED), Türkiye'nin engelli bireylerin istihdama erişimi konusunda bütünleştirici yaklaşımlar kullanmasını tavsiye etmiştir.¹³⁴

133. JS20, yoksulluğun engelli çocukların eğitimi önünde önemli bir engel olduğunu belirtmiştir. Depremler, engelli çocukların eğitime erişimde karşılaştıkları zorlukları daha da kötüleştirmiştir.¹³⁵

134. JS57, okul yönetimlerinin, engel türüne bakılmaksızın, çeşitli nedenlerle engelli çocukların kaydını sıklıkla reddettiğini belirtmiştir.¹³⁶

135. DOD, otistik bireylerin eğitime erişimde ciddi sorunlarla, özellikle de kapsayıcı eğitim eksikliğiyle karşılaştıklarını belirtmiştir.¹³⁷

136. JS57, engelli öğrencilerin okullarda hem ekipman hem de eğitim materyalleri açısından gerekli desteği alamadıklarını belirtmiştir.¹³⁸

137. JS57, Türkiye'nin şiddet olaylarının önlenmesi için yatılı kurumların sivil ve bağımsız gözlemcilerle açık olmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.¹³⁹

138. JS57, deprem sonrası konteyner kamplarda sağlanan barınma hizmetlerinin engelli yetişkin ve çocukların ihtiyaçlarına uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, depremden sonra oluşturulan geçici eğitim alanları da engelli öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmamıştır.¹⁴⁰

139. JS57, Türkiye'nin 2025-2030 dönemi için acilen bir Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı geliştirmesini tavsiye etmiştir.¹⁴¹

Azınlıklar

140. Avrupa Hukuk ve Adalet Merkezi (ECLJ), Türkiye'de güçlü bir dini milliyetçilik duygusunun, hükümetin İslami değerlere yaptığı vurgu ile birleşerek dini azınlıklar üzerinde büyük bir baskı oluşturduğunu belirtmiştir. Yasalar, politikalar ve uygulamalar açıkça Hristiyanları hedef almış ve onlara karşı ayrımcılık yapmıştır.¹⁴²

141. ADF International, Türkiye'de özellikle Hristiyanlar da dahil olmak üzere dini azınlıklara yönelik sistematik inanç temelli ayrımcılıkla ilgili endişelerin arttığını belirtmiştir. Hristiyanlar olumsuz bir Batı etkisi olarak algılanmaktadır.¹⁴³

142. JS49, Türkiye'nin medya da dahil olmak üzere dini azınlıklara yönelik nefret söylemi ve ayrımcılıkla mücadele etmek için tedbirler almasını tavsiye etmiştir.¹⁴⁴

143. ADO, Türkiye'nin Sünni olmayan Müslüman topluluklar da dahil olmak üzere dini azınlıkların haklarını güvence altına almasını, MSHS'nin 27. maddesine koyduğu çekinceyi geri çekmesini ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni onaylamasını tavsiye etmiştir.¹⁴⁵

144. JS61, Türkiye'deki Roman toplumunun siyasetçiler, medya ve kamuya mal olmuş kişiler tarafından çoğu zaman sonuçsuz bırakılan ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığını belirtmiştir.¹⁴⁶

145. JS61, kolluk kuvvetleri tarafından ayrımcılık veya orantısız güç kullanımı vakalarında Romanların nadiren şikâyetle bulunduklarını belirtmiştir. Şikâyetle bulunduklarında ise genellikle misilleme davaları ve cezalandırıcı süreçlerle karşı karşıya kalmışlardır.¹⁴⁷

146. JS61 Roman çocukların okullarda sıklıkla ayrımcılık, zorbalık ve kültürel duyarsızlıkla karşılaştıklarını belirtmiştir.¹⁴⁸

147. JS5, Roman çocuklar arasında okul terk oranlarının çok yüksek olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁹

Lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks bireyler

148. JS6, aşırı sağ popülizmin ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin artan etkisinin LGBTİ+ karşıtı söylemi yoğunlaştırdığını belirtmiştir. LGBTİ+ topluluğunun ifade ve toplanma özgürlükleri ile şiddetten korunma haklarına erişimleri sıklıkla engellenmiştir.¹⁵⁰

149. JS22, Türkiye'nin siyasetçiler ve kamu görevlileri tarafından LGBTİ+ bireylere yönelik nefret söylemini kınamasını; siyasette, kamu yönetiminde ve medyada eşitliği, çoğulculuğu, barışı ve hoşgörüyü teşvik etmesini tavsiye etmiştir.¹⁵¹

Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar

150. JS15, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin açık uçlu yapısının yetkililere Suriyelilere yönelik daha kısıtlayıcı düzenlemeler getirme, hareketlerini ve ikametlerini sınırlama ve onları sınır dışı edilme riskiyle karşı karşıya bırakma imkânı verdiğini belirtmiştir.¹⁵²

151. JS47, Türkiye'nin mültecilerin sosyal hayata tam katılımını sağlayacak ve etkili sosyal entegrasyonu destekleyecek yasal reformlar yapmasını tavsiye etmiştir. Coğrafi sınırlamanın kaldırılması bir öncelik olarak tavsiye edilmiştir.¹⁵³

152. JS15 son birkaç yıldır Suriyelilere yönelik ırkçı ve yabancı düşmanı saldırıların artmakta olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

153. JS15, Suriye'de zulüm, işkence, keyfi gözaltı, yaşam tehdidi ve diğer insan hakları ihlalleri risklerine rağmen Türkiye'nin Suriyeli mültecileri Suriye'ye sınır dışı etmeye devam ettiğini belirtti. Yetkililer Suriyeli mültecileri geri dönmeye zorlamak için şiddet, tehdit ve gözaltı yöntemlerini kullanmıştır.¹⁵⁵

154. JS15, Suriyeli mültecilerin Suriye'ye sınır dışı edilmeden önce çeşitli sürelerle kamplarda veya merkezlerde tutulduklarını belirtmiştir. Avukatlarıyla ve hatta aileleriyle iletişim kurmak için telefon kullanmalarına izin verilmiyordu. Birçoğu ikamet belgelerine sahip olmalarına rağmen sınır dışı edilmişti. Kampların çoğunda, mülteciler insanlık dışı koşullar altında tutuluyor, yiyecek, su ve hatta kamu hizmetlerine çok az erişimleri oluyordu.¹⁵⁶

155. JS15, Türkiye'nin uluslararası korumaya ihtiyacı olan tüm bireylere uyruk, vatansızlık veya yasal statü temelinde ayrımcılık yapılmaksızın geri göndermeme ilkesinin tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamasını tavsiye etmiştir.¹⁵⁷

156. JS49, Türkiye'nin tüm mültecilere BMMYK tarafından tam koruma sağlanmasını temin etmesini ve istihdam, eğitim ve diğer ortamlarda mültecilere, özellikle de Müslüman olmayanlara yönelik ayrımcılığın sona erdirilmesi için adımlar atmasını tavsiye etmiştir.¹⁵⁸

157. Mülteci Hakları Merkezi (MHM), refakatsiz çocukların kimlik tespit işlemleri sırasında, özellikle mevcut çocuk bakım tesislerinin yetersiz olması nedeniyle, sıklıkla polis nezarethanelerine veya geri gönderme merkezlerine yerleştirildiklerini belirtmiştir. Bu durum, çocukların bu tür tesislerde uzun süre kalmalarına, standartların altında koşullarla karşılaşmalarına ve yetişkin tutuklularla karşı karşıya kalmalarına neden oluyordu.¹⁵⁹

158. JS47, Türkiye'nin göç prosedürleri kapsamında özgürlükten yoksun bırakmayı son çare olarak kullanmasını, her bir vakanın dikkatli ve bireysel olarak incelenmesinden ve idari gözaltı alternatiflerinin değerlendirilmesinden sonra uygulanmasını tavsiye etmiştir.¹⁶⁰

159. JS27, Türkiye'nin mültecilere ve sığınmacılara yönelik ayrımcılığı ele almasını ve sağlık hizmetlerine, eğitime ve işgücü piyasasına erişimi sağlamasını tavsiye etmiştir.¹⁶¹

Vatansız kişiler

160. AGİT/DKİHB, Türkiye'ye, Dom mültecilerin barınma, istihdam, eğitim ve kayıt süreçlerine erişimde karşılaştıkları önemli engellerin kaldırılmasına özellikle dikkat ederek, süregelen vatansızlık sorununu ele almasını tavsiye etmiştir.¹⁶²

161. JS41, Türkiye'nin pasaport iptallerini geri almasını ve tüm muhaliflerin pasaportlarını yenilemesini, keyfi vatandaşlıktan çıkarma uygulamasını geri almasını, seyahat yasaklarını sona erdirmesini ve Türk ebeveynlerden doğan çocukların vatansızlığını sona erdirmek için acil adımlar atmasını tavsiye etmiştir.¹⁶³

Sivil Toplum

Tekil Raporlar (Individual Submissions)

AI	Amnesty International, London (United Kingdom)
ADF International	ADF International, Geneva (Switzerland);
ADO	The Alevi Philosophy Center Association, Istanbul (Türkiye);
Aktion-Fh	Aktion für Flüchtlingshilfe e.V, Berlin (Germany);
ASSEDEL	European Association for the Defense of Rights and Freedoms, Strasbourg (France);
AST	Advocates of Silenced Turkey, Wayne (United States of America);
AYHED	Association for Access to the Right to a Fair Trial, Adana (Türkiye);
AYMED	The Association of No Discrimination and Equality, Ankara (Türkiye);
BC	Broken Chalk, Amsterdam (the Netherlands);
BTF	Baran Tursun Foundation, Izmir (Türkiye);
CBJ	The Cross Border Jurists Association, Köln (Germany);
CIM	The Association for Monitoring and Preventing Child Labor, Seyhan (Türkiye);
Collectif DDH	Collectif pour la Défense des Droits de l'Homme, Pantin France);
Connection e.V.	Connection e.V., Offenbach (Germany);
COW	Conscientious Objection Watch, Sarıyer (Türkiye);
CPTI	Conscience and Peace Tax International, Grand-Lancy (Switzerland);
DBA	The Diyarbakır Bar Association, Diyarbakır (Türkiye);
DFJ	De Facto Justice, Amsterdam (the Netherlands);
DOD	Denizli Autism Association, Denizli (Türkiye);
Echo of Silence	Echo of Silence, Pleidelsheim (Germany);
ECLJ	The European Centre for Law and Justice, Strasbourg (France);
ECP	End Corporal Punishment, Geneva (Switzerland);
EPN	European Professionals Network, Brussels (Belgium);
ESHID	Association for Monitoring Equal Rights, Istanbul (Türkiye);
FAIR	FAIR, Ankara (Türkiye);
Feel Humanity	Feel Humanity, Strassen (Luxembourg);
FWS	The Foundation for Women's Solidarity, Ankara (Türkiye);

GoFor	The Youth Organizations Forum, Ankara (Türkiye);
HRAA	The Human Rights Agenda Association, Izmir (Türkiye);
HRD	Human Rights Defenders, Berlin (Germany);
HREIT	Human Rights and Equality Institution of Türkiye, Ankara (Türkiye);
HRF	Human Rights Foundation, New York (United States of America);
ICAN	The International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, Geneva (Switzerland);
İFÖD	İfade Özgürlüğü Derneği, Istanbul (Türkiye);
İHD	Human Rights Association, Ankara (Türkiye);
INS	Stichting Platform, Amsterdam (the Netherlands);
instituDE	The Institute for Diplomacy and Economy, Brussels. (Belgium);
JC	Jubilee Campaign, Fairfax (United States of America);
Justice Uphold	Justice Uphold, Oberentfelden (Switzerland);
JWF	The Journalists and Writers Foundation, New York (United States of America);
ODA	Özgür Renkler Association, Bursa (Türkiye);
KGD	We Need to Talk Association (Türkiye);
LA	London Advocacy, London (United Kingdom);
Maat	Maat for Peace, Development, and Human Rights, Cairo (Egypt);
MEDEL	Magistrats Européens pour la Démocratie et les Libertés, Paris (France);
MLSA	Media and Law Studies Association, Istanbul (Türkiye);
NHC	The Norwegian Helsinki Committee, Oslo (Norway);
OIAD	The International Observatory for Lawyers in Danger, Paris (France);
OTHERS	Solidarity with OTHERS, Zaventem (Belgium);
Proderechos	Platform for Rights and Freedoms, Madrid (Spain);
Pugat	Pusula Güvenlik Araştırmaları Topluluğu, Netphen (Germany);
RareGen	RareGen Youth Network, Oakton (United States of America);
RRT	Refugee Rights Türkiye, Istanbul (Türkiye);
SAR	Scholars at Risk, New York (United States of America);
SRL Swiss	SRL Swiss, Geneva (Switzerland);
SJS	Stichting Justice Square, Amsterdam (the Netherlands);
TALI	The Arrested Lawyers Initiative, Brussels (Belgium);

TTH	Time To Help, Brussels (Belgium);
TR	Trend Rights, Rotterdam (the Netherlands);
URA	Universal Rights Association, Pretoria (South Africa);
VD	Verein Dejure, Bern (Switzerland);
VOL	Voice of Freedom, Lisbon (Portugal);
WEV	Weltanwlte e.V. Köln (Germany);
WISE	Wisdom Islamic Studies and Education Institute, Clifton (United States of America);
YB	Life Memory Freedom Association, Eskiřehir (Türkiye).

Ortak Rapolar (Joint Submission)

JS1	Joint submission 1 submitted by: Turkey Human Rights Litigation Support Project; London Legal Group
JS2	Joint submission 2 submitted by: Conscience Foundation; Initiative for Rights Association (Hak İnsiyatifi); Science Justice Conscience Association (BAVDER);
JS3	Joint submission 3 submitted by: The Arrested Lawyers Initiative; The Italian Federation for Human Rights
JS4	Joint submission 4 submitted by: Statewatch; The Arrested Lawyers Initiative;
JS5	Joint submission 5 submitted by: The Association of Protestant Churches – Turkey; The World Evangelical Alliance; The Baptist World Alliance;
JS6	Joint submission 6 submitted by: Kaos GL Association; Murat eki Human Rights Association; May 17 Association;
JS7	Joint submission 7 submitted by: the International Trade Union Confederation; the Confederation of Public Employees' Trade Unions (KESK); the Confederation of Progressive Trade Unions of Türkiye (DISK);
JS8	Joint submission 8 submitted by: Association of Lawyers for Freedom (HD); Civil Society in the Penal System Association (CİSST); Human Rights Association (İHD); Human Rights Foundation of Turkey (HRFT);
S9	Joint submission 9 submitted by: Human Rights Foundation of Turkey; Human Rights Association; Truth Justice Memory Center (Hafıza Merkezi);
JS10	Joint submission 10 submitted by: Arı Yetiştirme Yurdundan Ayrılanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Association for Assistance and Solidarity of Arı Orphanage Leavers); Bingl Yetiştirme Yurdundan Ayrılanlar Derneği (Association for Arı Orphanage Leavers); Erzurum Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği (Association for Assistance of Erzurum Orphanage Leavers); Gaziantep Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Kltr ve Dayanışma Derneği (Association for Culture and Solidarity of Gaziantep Orphanage Leavers); Malatya Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Yardımlaşma Derneği (Association for Assistance Malatya Orphanage Leavers); Muř Yetiştirme Yurdu Mezunları Derneği (Muř Orphanage Alumni Association); Hayat Sende Youth Academy Association

JS11	Joint submission 11 submitted by: Media and Law Studies Association; Small Media Foundation;
JS12	Joint submission 12 submitted by: Flying Broom Women's Communication and Research Association; Women's
	Freedom and Equality Association (KÖVED); Katre Women's Counseling and Solidarity Association; Roman Rights Association;
JS13	Joint submission 13 submitted by: Mouvement contre le racisme et pour l'amitié entre les peuples; Kurdish Centre for Human Rights;
JS14	Joint submission 14 submitted by: Ali İsmail Korkmaz Foundation (ALİKEV); Kaos Gay Lesbian Cultural Research and Solidarity Association (Kaos GL); Nilüfer City Council Youth Assembly (NGM); Roma Youth Association; Social Economic Cultural Development Support Association (SEKDER); Society Support Association (TDD); Toy Youth Association; University Queer Studies and LGBTI+ Solidarity Association (UniKuir); Young Lesbian Gay Bisexual Trans Intersex Youth Studies and Solidarity Association (Genç LGBTİ+ Derneği); Youth Organizations Forum (GoFor);
JS15	Joint submission 15 submitted by: Justice for Life; Syrians for Truth and Justice; PÊL- Civil Waves;
JS16	International Journalists Association; Human Rights Solidarity;
JS17	Joint submission 17 submitted by: EuroMed Rights; Human Rights Association (İnsan Hakları Derneği); Citizens' Assembly - (h)Yd; İHOP;
JS18	Joint submission 18 submitted by: PEN International; PEN Norway
JS19	Joint submission 19 submitted by: London Advocacy; Human Rights Solidarity;
JS20	Joint submission 20 submitted by: Eğitim Reformu Girişimi (Education Reform Initiative); Türkiye Down Sendromu Derneği (The Turkish Down Syndrome Association); Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (The Flying Broom Women's Communication and Research Association); Derin Yoksulluk Ağı (Deep Poverty Network); Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (Civil Society in the Penal System); Romani Godi Roman Hafıza Çalışmaları Derneği (Romani Memory Studies Association); KAOS GL (Kaos Gay and Lesbian Cultural Research and Solidarity Association); İnanç Özgürlüğü Girişimi (Freedom of Belief Initiative);
JS21	Joint submission 21 submitted by: Women's Coalition- Turkey; Women for Women's Human Rights; Mor Çatı Women's Shelter Foundation; Association for Struggle Against Sexual Violence;
JS22	Joint submission 22 submitted by: University Queer Research and Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Intersex Solidarity Association (ÜniKuir); The Advocates for Human Rights;
JS23	Joint submission 23 submitted by: The Asia-Pacific Association of Jehovah's Witnesses; The European Association of Jehovah's Witnesses;
JS24	Joint submission 24 submitted by: The Alliance for Shared Values; Human Rights Solidarity
JS25	Joint submission 25 submitted by: The Institute for Diplomacy and Economy (instituDE); The Arrested Lawyers Initiative

JS26	Joint submission 26 submitted by: Civic Space Research Association (Sivil Alan Araştırmaları Derneği); Civil Rights Defenders
JS27	Joint submission 27 submitted by: Italian Federation for Human Rights; the Arrested Lawyers Initiative; Institute for Diplomacy and Economy; the Human Rights Solidarity
JS28	Joint submission 28 submitted by: Weltanwälte e.V.; Lawyers in Exile
JS29	Joint submission 29 submitted by: Stichting Justice Square; Cross Border Jurists Association;
JS30	Joint submission 30 submitted by: PÊL- Civil Waves; Syrians for Truth and Justice; Synergy Association for Victims; DAR Association for Victims of Forced Displacement; Justice for Life; Insight; Rights Defense Initiative
JS31	Joint submission 31 submitted by: Synergy Association for Victims; DAR Association for Victims of Forced Displacement
JS32	Joint submission 32 submitted by: Lawyers in Exile; Weltanwälte e.V.;
JS33	Joint submission 33 submitted by: Advocates of Silenced Turkey; Embrace Relief Foundation
JS34	Joint submission 34 submitted by: Justice for Rule of Law ASBL; Volunteer Jurists
JS35	Joint submission 35 submitted by: The International Bar Association's Human Rights Institute; The Arrested Lawyers Initiative;
JS36	Joint submission 36 submitted by: Solidarity with OTHERS; Intercultural Dialogue Platform
JS37	Joint submission 37 submitted by: Syrian Center for Media and Freedom of Expression; Dawlaty; Syrians for Truth and Justice; Caesar Families Association; Synergy Association for Victims;
JS38	Joint submission 38 submitted by: Time To Help; BETIAD;
JS39	Joint submission 39 submitted by: Caesar Families Association; Synergy Association for Victims; Syrian Center for Media and Freedom of Expression; Syrians for Truth and Justice;
JS40	Joint submission 40 submitted by: Human Rights Defenders; Aktion für Fluechlingshilfe e.V.;
JS41	Joint submission 41 submitted by: Journalists and Writers Foundation; Alliance for Shared Values;
JS42	Joint submission 42 submitted by: Aktion für Fluechlingshilfe e.V.; Human Rights Defenders;
JS43	Joint submission 43 submitted by: Platform for Independent Journalism (P24); Freemuse
JS44	Joint submission 44 submitted by: Lawyers for Lawyers; The Law Society of England and Wales; The International Bar Association's Human Rights Institute; The International Commission of Jurists;
JS45	Joint submission 45 submitted by: Verein Dejure; Lawyers in Exile; Justice Uphold;

JS46	Joint submission 46 submitted by: Science Justice Conscience Association (BAVDER); Law, Economics and Politics Research Association (HİSAR DER);
JS47	Joint submission 47 submitted by: Association for Solidarity with Refugees (Mülteci-Der); Association for Migration Research (GAR); Human Rights Association; Human Rights Agenda Association (IHGD); Kaos Gay and Lesbian Cultural Research and Solidarity Association (Kaos-GL); Citizens' Assembly (YD); FİSA Children Rights Centre
JS48	Joint submission 48 submitted by: Syrians for Truth and Justice; Justice for Life; PÊL- Civil Waves; Rights Defence Initiative; Syrian Center for Media and Freedom of Expression
JS49	Joint submission 49 submitted by: Christian Solidarity Worldwide; CSW-Nigeria
JS50	Joint submission 50 submitted by: International Children's Center (ICC); Human Rights Association (IHD); Turkish Psychological Association; Başak Culture and Art Foundation; Minus 25 Association; KAOS GL; Social Climate Association; FİSA Child Rights Center; Migration and Humanitarian Relief Foundation (GİYAV); International Child Rights Ambassadors Association (ICHILD);
JS51	Joint submission 51 submitted by: Adana Bar Association Disability Rights Commission; Association for Access to the Right to a Fair Trial (AYHED); Denizli Autism Association (DOD); The Barrier-Free Components Federation; Association for Monitoring Equal Rights (ESHİD); The Freedom of Belief Initiative (İÖG); Federation of Caucasian Associations (KAFFED); Abdal Cultural Association (Antalya Branch); Romani Godi-Roman Memory Studies Association; Studies Association (TOCH);
JS52	Joint submission 52 submitted by: Initiative für Flüchtlinge Augsburg; Weltanwölte e.V.;
JS53	Joint submission 53 submitted by: Justice Uphold; Lawyers in Exile; Verein Dejure
JS54	Joint submission 54 submitted by: Middle East Concern; Open Doors; Association of Protestant Churches (Protestan Kiliseler Derneği); Brazilian Institute of Law and Religion (Instituto Brasileiro de Direito e Religião);
JS55	Joint submission 55 submitted by: Association for Monitoring Equal Rights (ESHİD); Human Rights Association (IHD); Human Rights Agenda Association (IHGD); The Rights Initiative Association; Citizens' Assembly (YD);
JS56	Joint submission 56 submitted by: The Advocates for Human Rights; Women against Violence Europe Network;
JS57	Joint submission 57 submitted by: Cerebral Palsy Children Association; Turkish Spina Bifida Association; Şanlıurfa Spinal Cord Paralytics Association; Bartın Autistic and Disabled Support Education Solidarity Sports Club; PKU Family Association; Rare Diseases Federation; Bir Damla Kan Thalassemia Association; GAP Special Individuals Support Association; Barrier-Free Life Association; Van Hearing Impaired and Families Association; Elazığ Special Athletes Sports Club; Bursa Down Brotherhood Association; Cizre Disabled Association; Barrier-Free and Happy Life Association; Bursa Autistic Individuals and Their Mothers Solidarity Association; Association of Women with Disabilities; Social Rights and Research Association; Child Culture Association; Neuromuscular Disorders Association of Turkey; Sivas All Disabled People Association; Mentally Disabled People Federation; Şanlıurfa Phenylketonuria (PKU) Family Association; Child Abuse and Neglect Prevention Association; Bionic Ear Children Association; Dyslexia Learning Disability Association; Adıyaman Down Syndrome Association; Samsun Autistic Children Association; Global Entrepreneur Disabled People Association; Tohum

	Autism Foundation; Barrier-Free Components Federation; Turkish Down Syndrome Association;
JS58	Joint submission 58 submitted by: T.M.C. Asser Instituut; Global Rights Compliance Foundation;
JS59	Joint submission 59 submitted by: International Association for Human Rights Advocacy Geneva; Initiative Genève; Cenevre Uluslararası İnsan Hakları Savunuculuğu Derneği; Initiative Genève;
JS60	Joint submission 60 submitted by: Civil Society Development Center Association (STGM); Association for Monitoring Equal Rights (ESHİD); Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM); Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD)
JS61	Joint submission 61 submitted by: Romani Godi; Roman Hafıza Çalışmaları Derneği (Romani Memory Studies Association). Romani Godi; Roman Hafıza Çalışmaları Derneği

¹ A/HRC/44/14, A/HRC/44/14/Add.1, ve A/HRC/45/2.

² Aşağıda (EKTE) listelenen paydaşlar bu özet için bilgi katkısında bulunmuşlardır; tüm orijinal sunumların tam metinlerine şu adresten ulaşılabilir: www.ohchr.org (bir yıldız işareti A statüsüne sahip bir ulusal insan hakları kurumunu ifade etmektedir).

³ EPI belgelerinde aşağıdaki kısaltmalar kullanılmaktadır

⁴ İHRAA, s. 5. Ayrıca bkz. Maat, s. 8; JS9, para. 7; JS29, para. 36; JS37, s. 13; JS41, s. 10; JS55, s. 10.

⁵ HRAA, s. 5.

⁶ Ibid, s. 5. Ayrıca bkz. JS13, s. 18; JS41, s. 11.

⁷ AI, para. 51. Ayrıca bakınız FWS, para. 16; İKGV, para. 40 (d); HRAA, s. 5; Maat, s. 8; JS14, para. 61; JS21, s. 3; JS27, s. 13; JS41, s. 12.

⁸ JS41, s. 11.

⁹ AI, para. 3. Ayrıca bkz. ASSEDEL, s. 8; MEDEL, s. 8; JS34, para. 46; JS52, s. 1 ve 6.

¹⁰ JS55, s. 12.

¹¹ JS58, s. 2.

¹² ICAN, s. 1.

¹³ DİĞERLERİ, para. 6. Ayrıca bkz. JS2, para. 40 (a); JS46, para. 36 (a); JS53, s. 9.

¹⁴ JS27, s. 15. Ayrıca bkz. AI, para. 50; İHD, para. 34; JS6, para. 4; JS20, s. 8; JS21, s. 8; JS51, para. 10; JS61, para. 42.

¹⁵ DOD, s. 6. Ayrıca bkz. ESHİD, paragraflar. 5 ve 15; JFW, para. 7. Maat, s. 8; JS14, para. 85; JS51, para. 24.

¹⁶ JS1, s. 11. Ayrıca bakınız URA, para. 33; JS8, s. 11 ve para. 34; JS9, s. 12; JS17, para. 42 ve 43.

¹⁷ JS51, para. 4. Ayrıca bakınız HREIT, para. 5; JS54, para. 22-28.

¹⁸ NHC, para. 8. Ayrıca bkz. ODA, para. 20; AGİT/ODİHR, para. 12; JS5, para. 23.

¹⁹ JS51, para. 34. Ayrıca bakınız KİHEP, para. 6; JS5, para. 23; JS27, s. 15; JS55, s. 12.

²⁰ HREIT, para. 8.

²¹ ESHİD, para. 48.

²² JWF, para. 13. Ayrıca bkz. JS29, para. 36.

²³ SJS, para. 28. Ayrıca bkz. JS29, para. 36; JS41, s. 10.

²⁴ JS8, para. 5 ve 12. Ayrıca bakınız URA, para. 9.

²⁵ JS1, para. 24. Ayrıca bakınız SRL Swiss, para. 19; URA, para. 4; JS19, para. 6; JS40, para. 21.

²⁶ AI, para. 52. Ayrıca bkz. CPT, s. 3; instituDE, para. 3. 20; SJS, para. 26; JS1, para. 11, JS9, s. 11, JS19, para. 28.

²⁷ VOL, para. 29. Ayrıca bakınız DFJ, para. 25; JS8, s. 10.

²⁸ DBA, para. 25 (a).

²⁹ AI, para. 40. Ayrıca bkz. BTF, s. 1.

³⁰ JS9, s. 6.

³¹ FAIR, para. 6.

³² MEDEL, s. 7. Ayrıca bkz. AYHED, para. 17; Proderechos, para. 6.

³³ AI, para. 45. Ayrıca bakınız MEDEL, s. 8; JS27, s. 13; JS41, s. 10.

³⁴ Pugat, s. 6.

³⁵ CBJ, s. 5.

³⁶ VOL, para. 3. Ayrıca bkz. CPT, s. 4; DFJ, paras. 4, 8 ve 19; EPN, para. 25; JS1, para. 23; JS3, para. 26; JS28, s. 1; JS46, para. 8.

³⁷ JS45, s. 1. Ayrıca bkz. JS53, s. 4.

³⁸ DFJ, para. 25. Ayrıca bkz. JS19, para. 28.

- ³⁹ JS8, para. 16 ve s. 10. Ayrıca bkz. Echo of Silence, s. 4; SRL Swiss, para. 52 ve 53; JS19, para. 28; JS41, s. 11.
- ⁴⁰ DFJ, para. 25. Ayrıca bkz. TR, para. 27.
- ⁴¹ ECP, para. 1.3.
- ⁴² DEA, s. 6.
- ⁴³ JS31, para. 29. Ayrıca bakınız JS30, para. 1 ve s. 13; JS39, para. 1-7 ve sf. 12-13; JS48, paragraflar. 1-8 ve s. 14 ve 15.
- ⁴⁴ JS59, para. 16. Ayrıca bkz. CBJ, para. 1 ve 2; Collectif DDH, para. 26; JS32, s. 10; JS33, s. 2; JS38, para. 11.
- ⁴⁵ JS28, s. 1. Ayrıca bkz. JS36, para. 45. 28-31; JS42, para. 22.
- ⁴⁶ TTH, para. 10.
- ⁴⁷ JS59, para. 30.
- ⁴⁸ CBJ, s. 5. Ayrıca bkz. 19 (e); MEDEL, s. 8; SJS, para. 32; JS16, s. 25; JS43, para. 40.
- ⁴⁹ JS59, paragraflar. 33, 36 ve 38.
- ⁵⁰ JS1, para. 3.
- ⁵¹ JS44, para. 4 ve 5. Ayrıca bkz. MEDEL, para. 2; JS17, para. 22.
- ⁵² ASSEDEL, s. 4. Ayrıca bkz. JS1, para. 7.
- ⁵³ JS25, para. 8. Ayrıca bkz. 4 ve 31; ASSEDEL, s. 4, 5 ve 8; Justice Uphold, s. 7; JWF, para. 18; VD, s. 4; JS1, s. 10.
- ⁵⁴ JS53, s. 9.
- ⁵⁵ JS25, para. 24. Ayrıca bkz. JS17, para. 23; JS27, s. 12; JS35, s. 12; JS55, para. 4.
- ⁵⁶ JS19, para. 7. Ayrıca bakınız OIAD, para. 7 ve s. 9; JS1, para. 13; JS27, s. 13; JS35, s. 12; JS44, paras. 13, 35 ve 41 (d).
- ⁵⁷ JS35, s. 12.
- ⁵⁸ JS44, paragraflar. 17, 18 ve 41 (h). Ayrıca bkz. WEV, s. 2; JS27, s. 11.
- ⁵⁹ JS18, s. 6.
- ⁶⁰ MLSA, s. 2.
- ⁶¹ JFW, para. 21. Ayrıca bakınız AI, para. 6; CoE, s. 2; JS59, para. 45.
- ⁶² JS11, para. 27.
- ⁶³ JS27, s. 16. Ayrıca bkz. JS16, s. 26.
- ⁶⁴ AGIT/ODIHR, para. 6. Ayrıca bkz. JS27, s. 15.
- ⁶⁵ İFÖD, s. 6.
- ⁶⁶ JS1, para. 15 ve 16. Ayrıca bkz. JS26, para. 76.
- ⁶⁷ AK, s. 3. Ayrıca bakınız JS21, para. 12.
- ⁶⁸ FAIR, s. 8.
- ⁶⁹ JS27, s. 16. Ayrıca bkz. JS51, para. 41.
- ⁷⁰ GoFor, para. 7. Ayrıca bkz. BC, para. 31; SAR, para. 4, 19 ve 46 (a).
- ⁷¹ JFW, para. 25. Ayrıca bkz. İKG, para. 8.
- ⁷² JS26, para. 78 (a).
- ⁷³ JS60, s. 11. Ayrıca bkz. JS27, s. 16.
- ⁷⁴ WISE, s. 1.
- ⁷⁵ JS55, s. 13. Ayrıca bkz. JS5, para. 17. 12; JS54, s. 8.
- ⁷⁶ JS25, s. 4.
- ⁷⁷ COW, para. 24. Ayrıca bakınız Connection e.V., para. 17; CPTI, para. 1-5; NHC, para. 12; JS14, para. 61; JS25, s. 4.
- ⁷⁸ ESHID, para. 29. Ayrıca bakınız JS51, para. 33; JS55, para. 40.
- ⁷⁹ TALI, s. 6.
- ⁸⁰ JS49, para. 55.
- ⁸¹ GoFor, para. 17.
- ⁸² JS4, para. 33 (e). Ayrıca bkz. JS11, para. 74.
- ⁸³ TALI, s. 4.
- ⁸⁴ JS6, para. 40.
- ⁸⁵ JS10, para. 17.
- ⁸⁶ HREIT, para. 19.
- ⁸⁷ CIM, para. 9 ve 12.
- ⁸⁸ Maat, s. 8.
- ⁸⁹ ECSR, s. 3.
- ⁹⁰ CIM, para. 15 (6).
- ⁹¹ JS7, s. 2.
- ⁹² A.g.e., s. 4.
- ⁹³ A.g.e., s. 6. Ayrıca bkz. JS14, para. 19.
- ⁹⁴ A.g.e., s. 5.
- ⁹⁵ JS1, s. 11.
- ⁹⁶ JS7, s. 8.
- ⁹⁷ CBJ, para. 12.
- ⁹⁸ ECSR, s. 6.
- ⁹⁹ JS20, s. 2.

- ¹⁰⁰ Aktion-Fh, para. Ayrıca bkz. CBJ, para. 14; JS2, para. 37; JS36, para. 39; JS59, para. 23.
- ¹⁰¹ INS, para. 19, 29 ve 33.
- ¹⁰² ECSR, s. 7. Ayrıca bakınız JS61, para. 1.
- ¹⁰³ ECSR, s. 7.
- ¹⁰⁴ A.g.e., s. 7.
- ¹⁰⁵ FWS, para. 16.
- ¹⁰⁶ İsviçre SRL, para. 32.
- ¹⁰⁷ JS57, s. 6.
- ¹⁰⁸ HREIT, para. 34.
- ¹⁰⁹ KGD, para. 14.1. Ayrıca bakınız JS56, s. 11.
- ¹¹⁰ BC, para. 3.
- ¹¹¹ JFW, para. 32.
- ¹¹² Maat, s. 5.
- ¹¹³ ADO, para. 24 ve 25.
- ¹¹⁴ Ibid., para. 27. Ayrıca bkz. JS51, para. 71.
- ¹¹⁵ EPN, para. 7.
- ¹¹⁶ FH, para. 37.
- ¹¹⁷ JS13, para. 23 ve 24 Bkz. ayrıca İHD, para. 30; NHC, para. 3; JS18, para. 13
- ¹¹⁸ BC, para. 22 ve 37. Ayrıca bakınız FH, para. 39; JS18, s. 6
- ¹¹⁹ JS55, s. 10.
- ¹²⁰ 120 A.g.e., s. 11
- ¹²¹ İKGV, para. 30.
- ¹²² JS21, para. 32. Ayrıca bkz. JS56, para. 4.
- ¹²³ JS21, s. 10.
- ¹²⁴ İKG, para. 30.
- ¹²⁵ JS50, para. 2.
- ¹²⁶ JS56, para. 17.
- ¹²⁷ ECSR, s. 5.
- ¹²⁸ JS50, s. 2.
- ¹²⁹ AST, para. 3 ve 9. Ayrıca bakınız JFW, para. 29 ve 30; VOL, para. 21; YBÖ, para. 11.
- ¹³⁰ DBA, para. 10 (a) ve (b).
- ¹³¹ JS12, para. 1 ve 2. Bkz. ayrıca JFW, para. 19; JS12, s. 5; JS20, para. 13; JS27, s. 14.
- ¹³² JS20, s. 6.
- ¹³³ RareGen, s. 1, 5 ve 6. Bkz. ayrıca HREIT, para. 5; JS57, para. 41.
- ¹³⁴ AYMED, para. 23.
- ¹³⁵ JS20, para. 6 ve 7.
- ¹³⁶ JS57, para. 7.
- ¹³⁷ DOD, s. 2. Ayrıca bkz. JS51, para. 49
- ¹³⁸ JS57, para. 40.
- ¹³⁹ A.g.e., s. 8.
- ¹⁴⁰ A.g.e., paragraflar. 28 ve 29.
- ¹⁴¹ A.g.e., s. 2.
- ¹⁴² ECLJ, para. 9 ve 23.
- ¹⁴³ ADF International, para. 23, 25 ve 46 (b). Ayrıca bkz. JS5, para. 7; JS24, s. 12
- ¹⁴⁴ JS49, para. 47.
- ¹⁴⁵ ADO, para. 3. Bkz. ayrıca JC, para. 21; JS54, s. 8.
- ¹⁴⁶ JS61, para. 4.
- ¹⁴⁷ A.g.e., para. 8.
- ¹⁴⁸ A.g.e., para. 19.
- ¹⁴⁹ JS51, para. 9. Ayrıca bkz. JS61, para. 18.
- ¹⁵⁰ JS6, para. 2. Ayrıca bkz. HRF, para. 31; JS22, para. 19.
- ¹⁵¹ JS22, s. 13. JS60, s. 11.
- ¹⁵² JS15, para. 5. Ayrıca bakınız JS47, paragraflar. 35-42.
- ¹⁵³ JS47, s. 10.
- ¹⁵⁴ JS15, para. 15. Ayrıca bakınız JS37, para. 8.
- ¹⁵⁵ JS15, para. 19 ve 25. Ayrıca bakınız JS37, para. 14.
- ¹⁵⁶ JS15, para. 27.
- ¹⁵⁷ A.g.e., s. 14. Ayrıca bkz. JS37, s. 13.
- ¹⁵⁸ JS49, para. 51.
- ¹⁵⁹ RRT, para. 18.
- ¹⁶⁰ JS47, s. 3.
- ¹⁶¹ JS27, s. 14.

¹⁶² AGİT/ODIHR, para. 21.

¹⁶³ JS41, s. 12.